

ბაკაძე შანიძე

ეტიმოლოგიური შენიშვნები: ქართლი, ქართველი*

თავდაპირველად „ქართლი“ აღნიშნავდა მთელ საქართველოს (კოლხეთის გამოკლებით), ამჟამად კი იგია აღმოსავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი პროვინცია. „ქართველი“ ყოველთვის იყო და არის ჩვენი ეროვნული სახელი.

სიტყვები ქართლი და ქართველი ეტიმოლოგიურად მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან, მაგრამ ქართლი ერთ ფუძეს ემყარება, ქართველი კი — სხვას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მოიპოვება რამდენიმე ცდა ამ სიტყვების ახსნისა ეტიმოლოგიურად (ნ. მარისა, ივ. ჯავახიშვილისა, ნ. აღონცისა, ლ. მელიქსეთ-ბეგისა, გრ. ლაფანციანისა), მაგრამ არც ერთი მათგანი ისტორიულ სიმართლეს არ შეეფერება.

ნ. მარის აზრით, ქართ ფუძე, რომელიც ქართლ-ში და ქართულ-ში გვაქვს, წარმოდგება ქასდ-ისაგან, ხოლო ქართველ-ი წარმოდგარია ასე: ქართ ფუძეს ერთვის არქაული ივერიული სუფიქსი მრავლობითი რიცხვისა ივ (ქართივ), რომელსაც ერთვის წარმომავლობის სუფიქსი ელ და მიღებულია ქართ-ივ-ელ-ი, რომელმაც შემდეგ ქართველ-ი შოგვცა. ამგვარად, ფუძე ქართ აღის უფრო ძველ ქასდ ფორმად, რაც მრავლობითი რიცხვის სუფიქსის დათვით ქასდივ-ს გვაძლევს, ეს კი არის ზუსტი გაზომვება ებრ. ქაშდიმ ისა¹.

შემდეგ ნ. მარი სხვაგვარად ხსნიდა: „რაც შეეხება ფუნქციონალურ ნაწილს ქართველ სიტყვისას, რომელიც ქართველთა ეროვნული სახელწოდებაა, ე. ი. ელ-ს ანუ ვერ-ს, იგი მან-ის ვარიანტია, რომელიც გარდ-მან-ის შემადგენელი ნაწილია.“²

ნ. მარს მიაჩნდა, რომ „ქართლ-ი“ მიღებულია ქართლ-ი ფორმისაგან³.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „დასასრულ, ურ-კაშდიმ-ის შესახებ. იქ ცხოვრობდა, სხვათა შორის, მამათმთავარი აბრაჰამი; რომელ ქვეყანას გულისხმობდა „დაბადების“ დამწერი, ან მისი წყარო, როდესაც ამ „ურ-კაშდიმ“-ს იხსენიებდა, ჯერ კიდევ საცილობელია. ამ საკითხის გამოსარკვევად მრავალი მასალები აქვს შეკრებილი დილ მანს. ზოგს „ურ“ სამხრეთ ბაბილონში ევფრატის პირას მდებარე დაბა „მულიერად“ მიაჩნია, რომელსაც წინათ „ურუ“ ერქვა (Holzinger, Genesis 118—119). მაგრამ ისეთი აზრიც არსებობს, რომ „ურ-კაშდიმ“-ად ის

* წაკითხულია მოხსენებად თბილისის უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრისა და ფილოლოგიურ ფაკულტეტის გაერთიანებულ სხდომაზე 17.11 1977 წ.

¹ Н. Марр, Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка с предварительным сообщением о родстве грузинского языка с семитическими. СПб., 1908, стр. 5.

² Грузинский язык (წიგნში: Язык и история, изд. ГАИМК, I. 1956, გვ. 39).

³ Крещение армян, грузин, абхазов и алапов св. Григорием. ЗВО, т. XVI, 1906, стр. 166.

ადგილია ნაგულისხმევი, სადაც თქმულებისამებრ ვითომც ნოეს კიდობანი გაჩერდა: ესე იგი არარატის სანახები (იქვე 119). უკანასკნელი აზრი, ვგონებ, უნდა სიმართლესთან ახლო იყოს იმიტომ, რომ ამ სიტყვის მეორე ნაწილი „ქაშდიმ“ ქართველების სახელია: ქაშდიმ=კასდივ=ქართ-ივ. აქ იმ და ივ მრავლობითი რიცხვის (=ებ) ნიშანია. ამგვარი ბგერათა ცვლილება „შ“-ის „ს“-ად, ხოლო შემდეგ „რ“-ედ ქცევა ქართულში ჩვეულებრივი მოვლენაა, მაგ., შჭული=სჭული=რჭული. მაშასადამე, დაბადების „ქაშდიმ“ ქართვესა ნიშნავს, ხოლო „ურ-ქაშდიმ“ ურარტუს ქართვეს⁴.

ი. ჯავახიშვილი განაგრძობდა: „ჩვენი ეროვნების სხვადასხვა ტომთა სახელებში ჩვენი ერის უძველესი ბინადრობისა და სამშობლოს სახელია შემონახული. ავიღოთ, მაგალითად, სიტყვა „ქართველი“: „ელი“ სადაურობის ანუ ჩამომავლობის აღმნიშვნელი საკვეცია, როგორც, მაგ., გორელი, თელაველი, ჯიხაიშელი, ოკრიბელი და სხვა.; ყველა ეს მაგალითები გვიჩვენებენ, რომ საკვეცი „ელი“ ქვეყნის ანუ ადგილის სახელს ემატება ხოლმე (გორი, თელავი, ჯიხაიში, ოკრიბა); მაშასადამე, სიტყვა „ქართველის“ პირველი ნაწილიც „ქართუ“ ქვეყნის სახელი უნდა იყოს. განვიხილოთ ეხლა კარდუხების სახელი, რომელთა ქვეყანაშიც მდ. კინტრიტი (კინტრიშის მოსახლეა) დიოდა. სიტყვა „კარდუხი“-ც ჩვეულებრივ ეროვნების აღმნიშვნელი საკვეც „ხი“-თ ბოლოვდება, ამ სიტყვის პირველი ნაწილიც უნდა ქვეყანასა ნიშნავდეს; ავიღოთ, მაგალითად, სახელი ტაოხი, კოლხი; ორივეს რომ საკვეცი მოვაშოროთ, რჩება ტაო—იმ ქვეყნის სახელი, რომელსაც სომხები „ტაიქ“-ს ეძახდნენ და ჭოროხსა და თორთუმის წყალს შორის მდებარეობდა. მაშასადამე, ტაოხი უდრის ტაოელ ტომს. სიტყვა „კოლხი“-საც რომ საკვეცი მოვაცილოთ, დაგვრჩება „კოლ“, იგივე კოლა, იმ ქვეყნის სახელი, სადაც მტკვრის სათავეა. მაშასადამე, ზემომოყვანილი მაგალითები გვიჩვენებენ, რომ სიტყვა „კარდუ“-ც ქვეყანას უნდა ნიშნავდეს და „ქართუ“-ს უდრის; განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ მეორე სიტყვაში ფშვინავი თანხმოვნები ზის: „კ“-ანის მაგიერ „ქ“-ანი, ხოლო „დ“-ონის მაგიერ „თ“-ანი. კარდუხი, როგორც ვიცით, ერთ-ერთი მეგრულ-ჭანური შტოს სახელია.

ამგვარად, დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ქართ-მეგრული შტოს ტომების საკუთარ სახელებში (ქართუელი, კარდუხი) ერთი და იგივე ქვეყნის სახელი გვხვდება: იგი არის ქართუ ანუ კარდუ. რაკი ამ ქვეყნის სახელი ორივე შტოს ტომების სახელწოდებაში მოიპოვება, უეჭველია, იგი ქართველების თავდაპირველი საერთო სამშობლო უნდა ყოფილიყო.

ამ სამშობლოს ხსოვნა მესამე შტოს წარმომადგენელს სვანებსაც აქვთ შერჩენილი. სვანეთში ეხლაც მოიპოვება რამდენიმე სოფლის საზოგადოება, რომელსაც „ქალდე“ ანუ ხალდე ჰქვია. ერთი სიტყვით, ხალდე ანუ ქართუ ჩვენი ეროვნების თავდაპირველ სამშობლოდ უნდა ჩაითვალოს. ეს ქართუ ანუ ქართუ განთქმული ქვეყანა ქალდეა არის; ტუკლატ-ადარ I-ის 1275 (ქრ. წ.) წარწერაში იგი „ქვეყანა კარდუ“-დ⁵ იწოდება⁶ სწორედ ისე, როგორც ამ ქვეყნის სახელი კარდუხების საკუთარ სახელწოდებაშია შესული⁶.

⁴ ი. ჯავახიშვილი, ქართველთა სხვადასხვა-სატომო სახელები, სამშობლო და უძველესი ბინადრობა: ქართველი ერის ისტორია, წ. I, მეოთხე გამოცემა 1951, გვ. 402 (წერილი გადმოხედულია „ქართველი ერის ისტორიის“ მეორე გამოცემიდან, რომელიც 1913 წ. გამოვიდა).

⁵ Keilinschriftliche Bibliothek, I, 11.

⁶ ქართველი ერის ისტორია I, 1951, გვ. 403—404.

ნიკოლოზ ადონციც აგრეთვე კარდუზების კარდუ ფუძეს უდარებდა ქართულს, რომლისაგანაც წარმოდგება მისი აზრით ქართულ-ი⁷.

„ქართველ“ სიტყვის წარმოშობის საკითხის გამორკვევას სპეციალური გამოკვლევა უძღვნა ჩემმა ამხანაგმა პეტერბურგის უნივერსიტეტიდან, შემდეგ პროფესორმა ერევნის უნივერსიტეტში, ენათმეცნიერმა გრიგოლ ლაფანციანმა (Григорий Капанцян). გამოკვლევის სათაურია „К происхождению грузинского национального имени Kharthveli“. გამოკვლევა 25 გვერდისაგან შედგება, დაიბეჭდა 1939 წ. ერევნის უნივერსიტეტის გამომცემლობაში და გადაიბეჭდა 1975 წ. გრ. ლაფანციანის რუსული ნაწერების II ტომში⁸.

ავტორის აზრით, ქართველი ასე დაიშლება: ქართ-ველ-ი. ძირია ქართ, რომელიც ნათლად ჩანს ქართლ-ში (<*ქართნი?) და ქართულ-ში.

ქართველ სიტყვის პირველი ნაწილის შესახებ გრ. ლაფანციანი გაკვირვებით ამბობს, რომ არ შეიძლება უშუალოდ დამტკიცდეს, რომ „ქართ“ ენათესავებოდეს კარდუ II გორდუ-ს. იგი უმთავრესად მეორე (ველ) ნაწილის შესახებ მსჯელობს და ამბობს, რომ ეს ველ მიღებულია ბერ-ისაგან, რომელიც პირველად „სახლს“ აღნიშნავდა და შემდეგ მიიღო მნიშვნელობა გვარისა, ტომისა, უკანასკნელ კი კაცისა ქართ-სახლიდან (человека из карт-дома).

ბერ ძირი გვარის მნიშვნელობით, ავტორის აზრით, ახლაც გვხვდება საქართველოში. ასეთია მაგალითად, კახაბერ-ი (კახაბრის ხევი აჭარაში), რომელიც სხვა არა არის რა, თუ არ კახა-გვარი (შდრ. კახეთ-ი კახთა ქვეყანა). გრ. ლაფანციანს არ ეეჭვება, რომ ზოგიერთი ქართული გვარი, რომლებშიაც შედის ეს ბერ (ბერ-ია, ბერ-იძე, ბერ-იტაშვილი, ღოღო-ბერ-იძე, მიქა-ბერ-იძე და სხვ.) აგრეთვე ნაშთია ამ ძველი ბერ-ისა და, მაშასადამე, ბერია ან ბერი-ძე, რომლებიც როგორც სიტყვები თავდაპირველად საზოგადო შინაარსისა იყო (нарицательного содержания) პირველად (первично) მათ უნდა აღენიშნათ „ძე (ჩამომავალი) გვარისა“, გვაროვნული კაცი (родич), ხოლო ფეოდალური წყობილებისას შეიძლება ნიშნავდა კიდევ ამას: „კარგი გვარისა“, „კეთილშობილი“ და სხვ. ადგილის სახელი საბერ-იო ალბათ აღნიშნავდა „(ადგილს) გვარისათვის“.

ამ ბერ-ს გრ. ლაფანციანი პოულობდა სომხურშიც; ასეთია ტამ-ბერ, ტარ-ბერ-უნი, ქაჯ-ბერ-უნი, რაც საკუთრივ ამას აღნიშნავდა: там-род, тар-род, кадж-род.

ლ. მელიქსეთ-ბეგი ფიქრობდა, რომ „ქართველი“ შეიცავს ორი ეროვნების სახელის შეერთებას: ქართ-ივერი⁹.

არც ერთი ამ ახსნათაგანი ისტორიულ სინამდვილეს არ შეეფერება.

რომ ნათლად გავერკვეთ საქმის ნამდვილ ვითარებაში, უნდა მოვიგონოთ, რომ გარკვეული ისტორიული პირობების გამო შეიძლება ერთი ერის სახელი სხვა ერის სახელად იქცეს. ამისი მაგალითი რამდენიმეა და ერთი მათგანი არის ბულგარი. თავდაპირველად ეს სიტყვა აღნიშნავდა ვოლგის შუა მდინარეებზე მცხოვრებ თურქ ხალხს, რომლის ერთი შტო დაიძრა დასავლეთისაკენ, გადალახა რუსე-

⁷ Н. Адонц. Армения в эпоху Юстиниана. СПб., 1908, стр. 398.

⁸ Г. А. Капанцян, Историко-лингвистические работы, II. Издательство АН Арм. ССР. Ереван, 1975, стр. 39—62.

⁹ Гр. Капанцян, К происхождению... 5 (Историко-лингвистические работы II, 40).

თისა და უკრაინის ველები, მიაღწია დანუბამდე (დუნაიმდე) და დაიპყრა ადგილობრივი სლავური ერი. ეს მოხდა მე-5—მე-6 საუკუნეში. შემდეგ ეს დამპყრობი ერი გაითქვიფა დაპყრობილ ერში. დაკარგა თავისი ენა, მაგრამ თავისი სახელი გადასცა ამ დაპყრობილ ერს, რომელსაც იგი შეერია და რომელშიც გაითქვიფა სრულიად. ბულგარლები (ანუ ბოლგარლები, ძველი ქართულით ბორღალნი) სლავური ერია, მაგრამ სახელი თურქული აქვთ.

რალაც ამის მსგავსი მომხდარა საქართველოშიც. თავდაპირველად ქართლი აღნიშნავდა ერს, რომელმაც დაიპყრა მცხეთა და მიმდგომი ქვეყნები, კარგა ხანს იბატონა აქ, შემდეგ თანდათანობით გაითქვიფა ადგილობრივ მოსახლეობაში, თავისი ენა დაკარგა, მაგრამ თავისი სახელი გადასცა დაპყრობილ ერს, რომელიც წინათ, ალბათ, მესხების სახელით იყო ცნობილი.

ცნობა ამ დამპყრობი ერის შესახებ მოიპოვება „ქართლის მოქცევაში“, რომელიც შემონახულია ცნობილს შატბერდის კრებულში. ეს კრებული გადაწერა იოანე-ბერამ X საუკუნეში, 973 წლის ახლო. ამ წელს კი მან გადაწერა პარზის ოთხთავი იმავე შატბერდში და შეწირა პარზალს. თვით „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ წარმოშობით უფრო ძველი ძეგლია და მე-7 საუკუნის I ნახევარს უნდა მიეკუთვნებოდეს. ძეგლი გამოსცა ე. თაყაიშვილმა ორჯერ: 1890 წ.¹⁰ და 1912 წ.¹¹

მოიპოვება აგრეთვე თ. ჟორდანიას გამოცემა¹². „მოქცევის“ იმ ნაწილში, რომელსაც აქ ვეხები, ვიყენებ ს. ჯანაშიას შესწორებულ ტექსტს, რომელიც მან დაბეჭდა თავის ამ გამოცელებაში: „უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველი საცხოვრისის შესახებ მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის სინათლეზე“¹³. ე. თაყაიშვილი და თ. ჟორდანია არიან-ის ნაცვლად არიან-ს კითხულობდნენ და კერპის სახელად გა-ს ნაცვლად გაი-მ-ს.

„ქართლის მოქცევაში“ ორჯერ გვხვდება სიტყვა ქართლი, შეერთებული არიან სიტყვასთან: არიან-ქართლი. მაგალითები ტექსტიდან: „და თანა ჰყვანდა ალექსანდრეს მეფესა აზოჲ, ძე არიან-ქართლისა მეფისაჲ. და მას მიუბოძა მცხეთაჲ საჯდომად და საზღვარი დაუდგა მას ჰერეთი და ეგრის წყალი და სომხითი და მთაჲ ცროლისა და წარვიდა“. ალექსანდრედ აქ იგულისხმება ალექსანდრე მაკედონელი, მაგრამ მისი ხსენება აქ უადგილოა, რადგანაც კარგად ცნობილია, რომ ალექსანდრე მაკედონელი საქართველოში არ ყოფილა. მაგრამ ამბები, რომლებზედაც აქ საუბარია, და რომლებიც უფრო გვიან მოხდა (საფიქრებელია, II ს-ში ჩ. წ.-მდე), რამდენადმე ნდობის ღირსია.

ქრონიკა განაგრძობს: „ხოლო ესე აზოჲ წარვიდა არიან-ქართლად შამისა თჳსისა და წარმოიყვანა რვაჲ სახლი და ათნი სახლნი მამა-მძუძეთანი და დაჯდა ძუელ მცხეთას. და თანა ჰყუანდეს კერპნი ღმრთად გაცი და გა. და ესე იყო პირველი მეფე მცხეთას შინა აზოჲ, ძე არიან-ქართველთა მეფისაჲ, და მოკუდა. და შემდგომად მისა დადგა ფარნაეაზ“.

გვხვდება არიან-ქართლი აგრეთვე წმ. ნინოს „ცხოვრებაში“, რომელიც შატბერდის კრებულში უშუალოდ მოსდევს „ქართლის მოქცევის“ ტექსტს. აქ

¹⁰ სამი ისტორიული ხრონიკა, გვ. 1—39.

¹¹ Описание рукописей Общества распространения грамотности среди грузинского населения, т. II, Тифлис, 1906—1912, стр. 708—735.

¹² თ. ჟორდანია, ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, ტ. I, 1892, გვ. 11—14, 17—19; 27—33.

¹³ ს. ჯანაშია, შრომები II, 1952, გვ. 41—42.

ზემოხსენებულიდან ჩანს, რომ ქართლი მე პართნი ფორმის ცვლილებად მიმაჩნია, ნარის ლასად ქცევა ამ შემთხვევაში ადვილი ასახსნელია (პართნი > პართლი). უფრო დამაფიქრებელია პარის ქანად ქცევა.

უნდა ვიფიქროთ, რომ პ მ პირველად კ მოგვცა (კართნი), რომლის მაგალითთა დიალექტური (გურული) კორფილე პორფილეს ნაცვლად. შემდეგ ეს კ ნაწილობრივ დაემსგავსა მომღვენო თ-ს და მივიღეთ ქართნი და აქედან ქართლი.

პართების ლაშქრობა სომხეთზედაც უნდა გავრცელებულიყო და გავრცელდა კიდევ.

პართი სომხურა ფორმით არის „პართევ“. პართებს რომ გარკვეული გავლენა მოუხდენიათ სომხეთზე, იქედან ჩანს, რომ ზოგიერთი სომეხი მოღვაწე პართელად (პართევ-ად) არის ცნობილი, პირველ ყოვლისა უნდა დავასახელოთ სომეხთა განმანათლებელი გრიგოლი, რომლის შესახებ მოსე ხორენელს ნათქვამი აქვს: „ესე (გრიგოლი), როგორც ყველასათვის ცნობილია, ქვეყანით პართელი იყო, პაპლავ მხარიდან“ (სომხეთის ისტ., II, 91). პაპლავ კი იგივე პართავ არის, მიღებული საშუალო სპარსულის ფონეტიკური წესების მიხედვით.

გრიგოლ განმანათლებელის ცხოვრებაში, რომელიც სომხურიდან ქართულად არის თარგმნილი ადრინდელ ხანაში, გრიგოლი პართელად არის ნახსენები: თუესა სეკდემბერსა 30-სა, ცხოვრება და მოქალაქობა და ამისსა შემდგომად წამება და წმიდისა მღვდელ-მოწამისა გრიგოლი პართელი ისაა. ხოლო თვით „ცხოვრებაში“ პართების სახელია პართნი, მაგ., „და ესრეთ შემოკრბეს ყოველნი ერნი პართთანი და აღიარეს მეფედ ყოველთა არტაშირი“¹⁷.

რაკი გამოირკვა ქარლ-ის ეტიმოლოგია, ადვილია „ქართველისა“ და „ქართულის“ ახსნა.

ქართველ-ი წარმომდგარია პართიის ქვეყნის სახელისაგან, რომელიც პართავა იყო, შემდეგ კი პართავ. მას დაპრთვია წარმომავლობის სუფიქსი ელ, რომელსაც ამოუღია წინამავალი ხმოვანი: პართ-ავ-ელ ი > პართ-ვ-ელ ი > ქართ-ველი.

რაც შეეხება „ქართულ“-ს, იგიც იმავე პართავ-ისაგან არის ნაწარმოები ულ-ის დართვით. ამ ულ-ს ამოუღია წინამავალი ხმოვანი, მაგრამ ამასთანავე ერთად დაკარგულა ვ, რომელიც ფუძის შეკუმშვის შემდეგ უშუალოდ უნის წინ აღმოჩენილა: პართავ-ულ-ი > პართეული > პართული > ქართული. ამგვარად, ქართლისა და ქართველის ეტიმოლოგიურმა ძიებამ გადაგვიშალა თვალს წინ დიდი ისტორიული ამბები, რომლებიც დატრიალებულა ჩვენში, ალბათ, მეორე საუკუნეში (ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).

გ. მელიქიშვილი თავის ცნობილ გამოკვლევაში ამბობს: „დაწყებული, ყოველ შემთხვევაში, II საუკუნის მეორე ნახევრიდან ჩვენს ერამდე, როდესაც პართელთა ძლიერება ძალიან გაიზარდა და პართელებმა სელევკიდებს მთელი რიგი გამანადგურებელი დამარცხებანი აგემეს და თავისი პოლიტიკური გავლენა სომხეთზე გავრცელეს, უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართლისა და პართიის ურთიერთდამოკიდებულება საკმაოდ ინტენსიური გახდა, იმ დროს, პოლიტიკური პირობებიდან გამოსვლით, როგორც ჩანს, ქართლის მფლობელები პართიაში ეძებდნენ მოკავშირე, თავის მეტოქის არმენიის წინააღმდეგ“¹⁸.

¹⁷ თ. ყორღანია, ქრონიკები და სხვა მასალა საქ. ისტორიისა, გვ. 22.

¹⁸ გ. მელიქიშვილი, საქართველოს ძველი ისტორიის საკითხები, გვ. 313.

ცნობილ ირანისტს მზია ანდრონიკაშვილს მოჰყავს სია პართული წარმომავლობის სიტყვებისა ქართულში¹⁹. აქ აღწუსებულია ნ სიტყვა (აბჯარი, ავაზაჯი, ჰამბავი, ჰასაკი და სხვ.), რომლებიც პართული წარმოშობისად მიაჩნია ავტორს და რომლებიც უშუალოდ პართულისაგან ან სომხურის საშუალებით შემოსულა ქართულში. მეორე მხრით, იმავე წიგნში გვითხულობთ: „რაიმე ხელშესახები პირდაპირი მითითება ან ისტორიული ცნობა ქართლის დამოკიდებულების შესახებ პართელთა სახელმწიფოსთან შემონახული არ არის. ქართული ისტორიული ტრადიცია არ იცნობს სახელწოდებას პ ა რ თ ი, ან მის საშ. სპარსულ ექვივალენტს ფ ა ჰ ლ ა ვ, ფ ა ჰ ლ ა ვ ა ნ ი კ სატომო და გეოგრაფიულ სახელად, რომელიც უშუალოდ ირანულიდან მოდიოდეს; იგი ქართულ საისტორიო წყაროებში შემონახული არა გვაქვს“²⁰. ამ ჩვენმა გამოკვლევამ კი დაგვიანხება, რომ „ქართლი“ სახე-ცვლილი „პართნი“ არის, ასე რომ არა თუ ისტორიულ წყაროებში, არამედ დღესაც ეს სიტყვა საყოველთაო ხმარებაშია.

საყურადღებოა, რომ ქ ა რ თ ფუძე მეგრულად ქო რ თ-ს გვაძლევს (ქო რ თ უ=„ქართველი“). ეს გვახარადლებინებს, რომ ქ ა რ თ ფუძის სიტყვები დიდი ხანია იხმარება, ისე რომ საუკუნეთა განმავლობაში მოესწრო გაკეთებულიყო მეგრული შესატყვისი.

რაც შეეხება იმ დაპყრობილ ერს, რომელსაც შეერივნენ დამპყრობი პართელები და თავისი სახელი მისცეს, ეს უნდა ყოფილიყო, როგორც ზემოთ გაცვრით აღვნიშნეთ, მესხები. ამას რომ ვამბობ, მხედველობაში მაქვს ის გარემოება, რომ მცხეთა იყო მესხთა მთავარი ქალაქი. ეს მ ც ხ ე თ ა ასე დაიშლება: მცხ-ეთ-ა, სადაც მ ც ხ მიღებულია მ ს ხ კოჰპლექსისაგან, თანახმად პარმონიული ბგერების კანონისა, ხოლო მ ს ხ არის მ ე ს ხ სიტყვის შეკუმშული სახე. შეკუმშვა გამოიწვია ე თ სუფიქსის დართვამ. ბოლოკიდურად რომ ა ზ ის, იგია კნინობით სახელთა მაწარმოებელი. მსგავსი ფორმაა მ ო გ უ ე თ ა, რომელიც იმავე „ქართლის მოქცევაში“ იკითხება: „და მოგუნი მოგუეთას მოგობდეს ცეცხლისა მსახურებასა ზედა“²¹. სიტყვა „მცხეთა“ ვერ წარმოდგებოდა, რომ მცხეთაში მესხები არ სახლებულიყვნენ. მსგავსი მოვლენაა ს ა მ ც ხ ე-ში, რომელიც წარმომდგარია ს ა მ ე ს ხ ე-დან: სამესხე > სამსხე > სამცხე.

24.10.1977

¹⁹ მზ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობისათვის, 1966, გვ. 216—278.

²⁰ იქვე, გვ. 144.

²¹ ე. თაყაიშვილი, Описание..., II, 721.